

SPSM INFORMERAR FRÅN
EUROPEAN AGENCY FOR SPECIAL NEEDS AND INCLUSIVE EDUCATION

Principer och verktyg för en inkluderande förskola

– Framgångsfaktorer och reflektionsverktyg
för beslutsfattare och pedagoger i förskolan

**Principer och verktyg för en inkluderande förskola
– framgångsfaktorer och reflektionsverktyg för beslutsfattare och pedagoger i förskolan**

© Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2024.

Redaktörer: Zoe Leffler, Elisabeth Högberg

Formgivning: SPSM

ISBN: 978-91-28-01111-2

Artikelnummer: 01111

Publikationen kan hämtas som pdf-dokument på
Specialpedagogiska skolmyndighetens webbplats www.spsm.se

Innehåll

Principer och verktyg för en inkluderande förskola av hög kvalitet	4
Inkluderande utbildning	5
Så här använder du rapporten	5
<hr/>	
Tre framgångsfaktorer för en förskola med hög kvalitet	6
1. Inkluderande förskolor håller hög kvalitet	6
2. En helhetssyn på inkluderande utbildning i förskolan	7
3. Ett verktyg för självreflektion om inkludering i förskolan	8
<hr/>	
Rekommendationer	10
Mer om European Agency	11
Det här är SPSM	11

Principer och verktyg för en inkluderande förskola av hög kvalitet

Den här rapporten bygger på arbete från ett projekt av European Agency for Special Needs and Inclusive Educations (European Agency) där Sverige deltog. Projektet Inclusive Early Childhood Education (IECE) pågick 2015–2018 och bygger på tidigare arbete av European Agency, Europakommissionen och OECD. I projektet identifierades faktorer som främjar en inkluderande verksamhet i förskolan för barn från tre års ålder. Syftet med projektet var också att sprida kunskap om hur förskolan kan bidra till att barn känner tillhörighet och delaktighet genom att utveckla sitt kvalitetsarbete.

Projektet genomförde

- en översikt av forskning och nationella policyer som gäller förskolan
- fallstudier om inkluderande förskoleundervisning i åtta länder
- enkätundersökningar om både praktik och policyer i European Agencys medlemsländer
- en analys av 32 exempel på inkluderande förskolemiljöer i 28 länder
- ett reflektionsverktyg för beslutsfattare och pedagoger i förskolan.

Den här sammanställningen beskriver projektets huvudsakliga slutsatser och produkter kring inkluderande förskolor:

1. Inkluderande förskolor håller hög kvalitet.
2. En helhetssyn på inkluderande utbildning som tar hänsyn till faktorer från alla nivåer i samhället kan bidra till högre kvalitet.
3. Ett verktyg för självreflektion om inkludering i förskolan.

SPSM har anpassat innehållet till det svenska utbildningsväsendet och utgår från svenska styrdokument. Sammanfattningen introducerar och beskriver erfarenheter och forskning om inkluderande förskoleverksamhet i medlemsländerna i European Agency. Hela materialet finns på European Agencys webbsida.¹

Inkluderande utbildning

Samarbetet inom European Agency utgår från att alla barn i alla åldrar ska ha tillgång till en meningsfull utbildning av hög kvalitet i sin närmiljö. Enligt skollagen är utbildning en rättighet. Utbildningen ska vara likvärdig för alla barn och elever, främja deras lärande, utveckling och hälsa, samt deras livslånga lust att lära. Utbildningen ska också ta hänsyn till barns och elevers olika behov. Alla barn och elever ska få stöd och stimulans för att kunna utvecklas så långt som möjligt. När en utbildning följer styrdokumentet och ständigt strävar efter att utveckla en likvärdig utbildning skapas hög kvalitet. SPSM har sammanställt utgångspunkter² för en inkluderande utbildning som grundar sig internationella konventioner och svensk lagstiftning.

Så här använder du rapporten

Rapporten riktar sig främst till beslutsfattare i skolväsendet. I Sverige kan detta handla om aktörer på statlig, regional och kommunal nivå, samt inom enskild skolverksamhet. En del av innehållet i rapporten riktar sig även till yrkesverksamma inom förskolan.

1 Flera av rapporterna finns översatta till alla European Agencys språk, inklusive Svenska. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, Inclusive Early Childhood Education, <https://www.european-agency.org/activities/IECE>

2 SPSM (2023) Inkluderande utbildning <https://www.spsm.se/stod-och-rad/skolutveckling/inkluderande-utbildning/>

Tre framgångsfaktorer för en förskola med hög kvalitet

1. Inkluderande förskolor håller hög kvalitet

Det är gemensamt för förskolor med hög kvalitet att de strävar efter att vara inkluderande. För att lyckas med det behövs strukturer, processer och insatser på olika nivåer som utgår från styrdokumentet, samt ett inkluderande förhållningssätt som genomsyrar verksamheten.

I Sverige finns goda förutsättningar för att uppnå detta. Projektet visar att en lagstadgad rätt till förskola samt samarbete mellan personal och vårdnadshavare är nödvändigt. Både rätten till förskola och samarbetet mellan hem och skola är lagstadgade i Sverige. Kostnaden för att erbjuda alla barn förskola i Sverige är bland den lägsta i Europa.³

Huvudmannen ska se till att förskolan ger alla barn goda förutsättningar att delta aktivt i den sociala och i den pedagogiska lärmiljön. Barn ska få det stöd de behöver för att utvecklas så långt det är möjligt utifrån sina förutsättningar. För att förskolor ska kunna skapa en miljö där alla barn kan utvecklas och lära, måste olika utmaningar bli synliga, hinder undanröjas och behov tillgodoses. Reflektionsverktyget från IECE-projektet kan hjälpa till att identifiera utvecklingsområden och stärka inkluderingsarbetet i förskolor.

³ OECD (2023), Education at a Glance 2023: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e13bef63-en>, s. 190.

2. En helhetssyn på inkluderande utbildning i förskolan

Projektet använde ett ekologiskt systemteoretiskt perspektiv som visar hur olika nivåer påverkar varandra, från barnet i förskolan till större samhällssystem. De olika nivåerna kallas mikro-, meso-, exo- och makrosystem.⁴ Projektet byggde på Bronfenbrenners ekosystemmodell. Den förklarar hur olika faktorer, från samhället till vardagen i förskolan, påverkar kvalitet och inkludering, och ger en helhetssyn. Modellen kan användas som ett ramverk för att planera, utveckla, följa upp och utvärdera kvalitet i inkluderande förskolor. Den är till för både beslutsfattare och personal i förskolan och kan även användas i samverkan med andra samhällsaktörer. Modellen är hjälpsam för att förstå och reflektera över utmaningar, vad som behöver göras och vilka insatser som behöver prioriteras var.

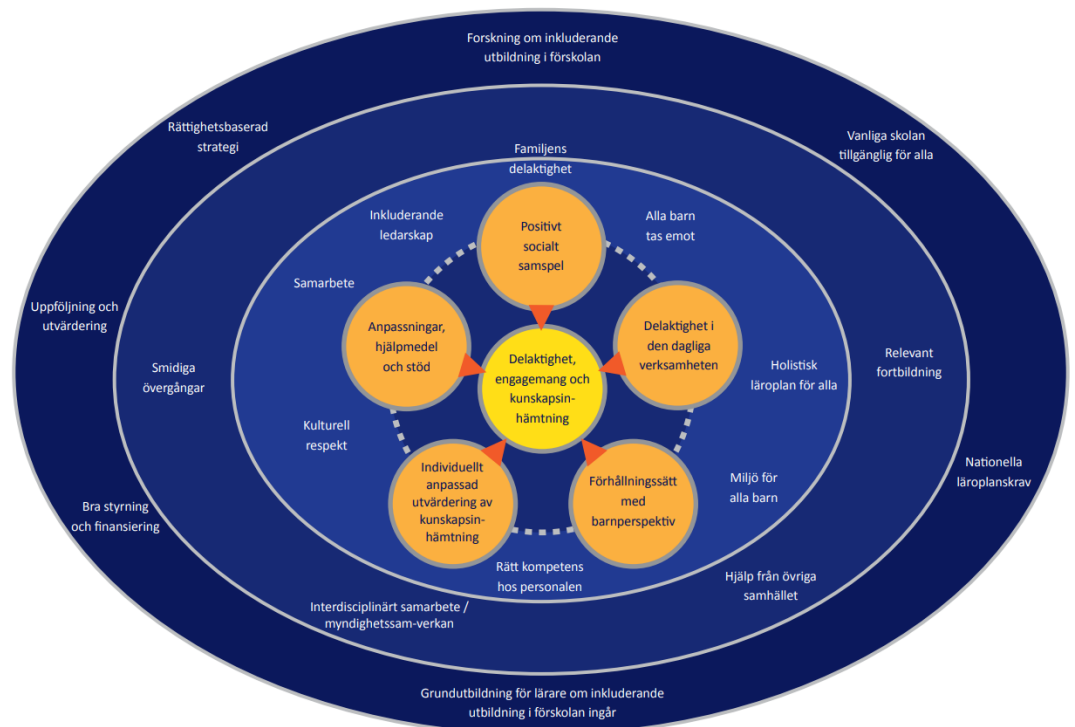

Bild 1: Ekosystemmodellen för inkluderande förskola

Modellen sätter barnet i centrum (gul cirkel). Den fokuserar på tre viktiga saker för barnets utveckling: delaktighet, engagemang och kunskapsutveckling. Den tar också hänsyn till barnets närmaste relationer.

4 Bronfenbrenner, U. och Morris, P. A. (2006) The Bioecological Model of Human Development [Den bioekologiska modellen över människans utveckling], i W. Damon och R. M. Lerner (red.), Handbook of Child Psychology, Vol. 1: Theoretical models of human development [Handbok i barnpsykologi: teoretiska modeller över människans utveckling] (sjätte utgåvan.). New York: Wiley, i European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2017) Inkluderande utbildning i förskolan: Nya rön och verktyg – Slutlig sammanfattande rapport. (M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Akesson, C. Giné och F. Bellour, red.). Odense, Danmark.

Nästa nivå (orange) handlar om vad som händer i förskolan varje dag och hur samarbetet mellan familjen och förskolan fungerar. Det är sådant som stödjer barn att känna tillhörighet, vara delaktiga och utveckla kunskaper. Vardagen för personalen stöds av gemensamma målsättningar, strukturer och värderingar i förskolan som skapar förutsättningar så att varje barn känner sig sett och uppskattat.

Strukturerna i förskolan stöds av hemmet och andra aktörer i samhället som i sin tur påverkas av nationella eller kommunala regler och styrdokument, personalens kompetens och forskning – strukturer som är viktiga på både samhällsnivå och skolnivå.

Ekosystemmodellen skapar en helhetssyn och visar att olika ansvarsområden överlappar. Den kan hjälpa till att identifiera utmaningar och behov av förbättringar både inom och mellan nivåerna, så att varje barn får så goda förutsättningar som möjligt att delta och utvecklas i förskolan.

3. Ett verktyg för självreflektion om inkludering i förskolan

Verktyget som togs fram i projektet innehåller utforskande frågor som bygger på ekosystemmodellen och handlar om förutsättningar för en inkluderande förskola. Frågorna är indelade i åtta områden som beskriver faktorer som påverkar hur barn samspekar med förskolans pedagogiska, sociala och fysiska lärmiljö. Faktorer som påverkar barns engagemang, delaktighet och tillhörighet lyfts särskilt.

Verktygets åtta områden:

1. En välkomnande miljö
2. Inkluderande social miljö
3. Barn-centrerat förhållningssätt
4. Barnvänlig fysisk miljö
5. Material för alla barn
6. Förutsättningar att kommunicera för alla barn
7. Inkluderande undervisning och lärande
8. Familjevänlig miljö.

Reflektionsverktyget kan användas som underlag för att kartlägga och analysera lärmiljön, för att planera och följa upp utvecklingsinsatser i det systematiska kvalitetsarbetet. Det kan även användas för mer generella reflektioner och lärande om inkludering och kvalitet i förskolan.⁵

När verktyget har prövats av pedagogisk personal i en svensk kontext har vissa av frågorna framstått som komplicerade eller mindre relevanta för svenska förskolor. Verktyget har också tolkats som ett tvingande underlag för tillsyn och förändringsarbete, vilket inte är avsikten. För att verktyget ska bli ändamålsenligt för systematiskt kvalitetsarbete, reflektion och lärande behöver man avsätta tid för att definiera begrepp, målsättningar och hur det ska användas.⁶ Du hittar verktyget på svenska på [European Agencys webbsida](#).

5 Ginner Hau H, Selenius H and Björck E (2023) Exploring Swedish preschool teachers' perspectives on applying a self-reflection tool for improving inclusion in early childhood education and care. *Front. Educ.* 8:982788. doi: 10.3389/educ.2023.982788

6 Ginner Hau H, Selenius H and Björck E (2023), ovan

Rekommendationer

Projektredovisningen från IECE-projektet mynnar ut i 14 rekommendationer till beslutsfattare. I den svenska kontexten berör dessa främst vad statliga myndigheter och kommuner bör göra för att skapa förutsättningar så att professionella i förskolan kan få goda förutsättningar att bedriva en inkluderande utbildning av hög kvalitet.

European Agency och 31 länder i Europa anser bland annat att

- skolan bör utgå från varje barns rätt till en inkluderande förskola av hög kvalitet
- förutsättningar behöver skapas för barns, vårdnadshavares och familjers delaktighet i utbildningen
- professionella i förskolan behöver fortlöpande kompetensutveckling och vägledning för att utveckla kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som främjar inkluderande utbildning av hög kvalitet i förskolan.
- Beslutsfattare, professionella i förskolan och aktörer i närsamhället behöver skapa samverkansstrukturer för att stödja förskolebarns lärande, hälsa och inkludering. De olika aktörerna behöver gemensamma mål som bidrar till ökad kvalitet och likvärdighet i förskolan och utgår från barns bästa.

Mer om European Agency

European Agency for Special Needs and Inclusive Education är ett nätverk som består av 31 europeiska länder. Nätverket arbetar för att stödja utvecklingen av inkluderande utbildningssystem och säkerställa varje elevs rätt till en god utbildning av hög kvalitet. Sverige representeras av SPSM. Du kan läsa mer om European Agency på deras webbsida <https://www.european-agency.org> och om skolutveckling i Europa på <https://www.spsm.se/stod-och-rad/skolutveckling/skolutveckling-i-europa/>

Det här är SPSM

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, arbetar för att barn, elever och vuxenstudier oavsett funktionsnedsättning ska få förutsättningar att nå målen för sin utbildning. Det gör vi genom specialpedagogiskt stöd, undervisning i specialskolor, kompetensutveckling, tillgängliga läromedel och statsbidrag. Du kan läsa mer om SPSM och vårt uppdrag på vår webbsida <https://www.spsm.se/>

En likvärdig utbildning för alla

Hos Specialpedagogiska skolmyndigheten får du stöd när du skapar lärmiljöer som är utvecklande och tillgängliga för alla. Vi erbjuder specialpedagogiskt stöd till skolor och förskolor i hela landet, svarar på frågor och erbjuder kompetensutveckling. Vi driver också flera specialskolor, fördelar statsbidrag och utvecklar läromedel.

Välkommen till Sveriges expertmyndighet inom specialpedagogik.